

YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE BÜTÇELEME SÜRECİNDE ETKİNLİĞİ SAĞLAYAN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ VE BİR UYGULAMA ¹

Fazlı YILDIZ ²
Fatma ALKAN ³

Öz

Bu çalışma kamu kesimi bütçeleme sürecinde etkinliği sağlayan faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, Kütahya'da Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan 500 öğrenciden oluşan örnekleme anket uygulanmış ve toplamda 468 anket üzerinden analiz yapılmıştır. Daha sonra istatistik programı SPSS AMOS 22 kullanılarak analizler gerçekleştirilmiş ve yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Bütçeleme sürecinde etkinliği sağlayan faktörlerin incelendiği yapısal eşitlik modeli sonuçlarına göre; bütçelemede etkinlik sürecinde, şeffaflık uygulamalarının pozitif, katılımçılık uygulamalarının ise negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, bütçeleme sürecinde şeffaflık ve katılımçılık uygulamaları ile bütçelemede etkinlik arasındaki ilişkide hesap verebilirlik uygulamalarının aracılık rolü yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, şeffaflık ve katılımçılık uygulamalarının hesap verebilirlik uygulamaları üzerinde pozitif ve anlamlı, hesap verebilirlik uygulamalarının ise bütçelemede etkinlik üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bütçeleme sürecinde şeffaflık ve katılımçılık uygulamaları ile bütçelemede etkinlik arasındaki ilişkide hesap verebilirlik uygulamalarının aracılık rolünün olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: şeffaflık, katılımçılık, hesap verebilirlik, yapısal eşitlik modeli
JEL Kodları: H60, H61, H69, C38

THE DETERMINATION OF FACTORS PROVIDING EFFECTIVENESS THE PROCESS OF BUDGETING WITH STRUCTURAL EQUALITY MODEL AND AN APPLICATION

Abstract

The purpose of this study is to determine the factors that provide effectiveness in the public sector budgeting process. With this aim, it is applied questionnaire a sampling consisting of 500 students studying at the Faculty of Economics and Administrative Sciences Dumlupınar Universities in Kütahya and the analysis was conducted with 468 questionnaires. In the evaluation of the data of the study, SPSS AMOS 22 statistical program and structural equation model were used. According to the results of structural equation model examining the factors that provide efficiency in the budgeting process, it is concluded that the applications of transparency are positive effects and the participation applications have negative effects on this process. Moreover, transparency and participatory applications in the budgeting process with the intermediary role accountability applications related between budgeting effectiveness has been analyzed with the structural equation model. As a result of analysis; it was determined that transparency and participation applications have a positive and significant effect on accountability applications, the accountability applications have statistically insignificant effect on budgeting effectiveness. It is also determined that accountability applications don't have intermediation role on the relation between budgeting effectiveness with transparency and participatory applications in the budgeting process.

Key Words: transparency, participation, accountability, structural equation model
Jel Codes: H60, H61, H69,C38

¹ Bu çalışma Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından 2016-29 nolu proje olarak desteklenmiş ve 10-14 Mayıs 2017 tarihlerinde düzenlenen "2nd International Conference on Economics Business Management and Social Sciences" sempozyumunda özet bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, fazli.yildiz@dpu.edu.tr

³ Arş. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, fatma.alkan@dpu.edu.tr

Giriş

Günümüzde, bütçeleme sürecinde etkinliği belirleyen yeni yaklaşımlar, katılımcılık, hesap verebilirlik, şeffaflık, mali disiplin ve tasarruf gibi kavram ve ilkeleri ön plana çıkarmaktadır. *Katılımcılık*, kamu mali yönetimi anlayışında kaynak kullanımında etkinliği esas alan, daha rekabetçi bir ortamın olduğu bir süreçte, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde katılımcı bütçeleme şeklinde ortaya çıkararak kendini gösterebilmektedir (Özen vd., 2016, s. 1297). Katılımcı bütçeleme, bütçeleme sürecinde vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe kaynaklarının nerelere ve nasıl bir şekilde kullanılmasına yönelik olarak alınacak kararlarda bütçe karar verme sürecine katılma hakkının olduğu bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Sakınç & Bursalıoğlu, 2014, s. 2). Dolayısıyla bu uygulama, bütçe döngüsünün tüm aşamalarında bireylerin katılımını sağlayarak, bütçelemede sivil katılımı ve sosyal öğrenmeyi teşvik ederek, kamu harcamalarında şeffaflığın artırılmasında ve hedeflenen bütçenin iyileştirmesinde etkili olabilir (CPDI, 2013, s. 7).

Şeffaflık, mali saydamlık kavramı ile eşdeğerdir. Mali saydamlık, “devlet yapısı ve işlevlerini, maliye politikası hedeflerini ve kamu hesaplarını, hükümet faaliyetleri hakkında güvenilir, kapsamlı, dakik, anlaşılabilir ve uluslararası olarak karşılaştırılabilir bilgileri açık ve doğru bir şekilde sunmak” olarak tanımlanmaktadır (Kopits & Craig, 1998, s.1). Mali saydamlık, kamu mali yönetiminde, denetim, hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik, idari prosedürlerin azaltılması, finansal bilgilere hızlı erişim ve finansal bilgilerin anlaşılabilir bir şekilde sunulması için etkinliği sağlamayı amaçlamaktadır (Yıldız vd., 2017, s. 2).

Kamu yönetiminde saydamlık ve hesap verme yükümlülüğü karşılıklı etkileşim içinde olan kavramlardır. *Hesap verebilirlik*, kendilerine yetki, kaynak ve görev verilen kamu çalışanlarının, kendilerinden beklenildiği gibi hareket edip etmediklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır (Eryılmaz & Biricikoğlu, 2011, s. 28). Hesap verme sorumluluğu ile hukuka uygunluk, saydamlık, tarafsızlık ve kanun önünde eşitlik gibi ilkelere uyum düzeyi saptanmakta ve sorumlulukların başlangıçta belirlenen kısıtlar çerçevesinde yerine getirilip getirilmediği değerlendirilmiştir (Polat, 2006, s. 46). Hesap verebilirlik, bütçeleme sürecinde karar alıcılar tarafından bütçeyle ilgili alınan kararların siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan ortaya çıkan maliyetlerinin tamamının üstlenilmesidir.

Kamu kaynaklarının ekonomik ve verimli kullanımıyla bütçelerin temel fonksiyonlarını (ekonomik, sosyal ve mali) sağlama düzeyi etkinlik ilkesi olarak ifade edilmektedir. Etkinlik ilkesinin başarısı, bütçeleme sürecinde katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamalarının yaygınlaşması ve uygulamadaki başarısı ile yakından ilgilidir. Çalışmamızda bu kavramlara ilişkin yukarıda teorik bilgilere kısaca yer verildikten sonra literatür incelemesi aşağıda sunulmuştur. Devamında kamu kesimi bütçeleme sürecinde etkinliği sağlayan faktörleri belirlemek amacıyla, Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde okuyan öğrencilere anket uygulanmış, SPSS AMOS 22 programı kullanılarak istatistiksel analizler yapılmış ve yapısal eşitlik modeli ile analizler gerçekleştirilmiştir. Son olarak, yapısal eşitlik modeli sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

1.Literatür İncelemesi

Schneider ve Goldfrank (2002), belediye düzeyinden devlet düzeyine katılımcı bütçeleme girişimlerinin başarılı bir şekilde ölçeklendirilmesini belgelemektedir. Katılımcı bütçeleme sürecinin kamu harcamalarının verimliliğini zedelediğini ve hatta iyileştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, katılımcı bütçelemenin etkili planlama, katılımın artırılması ve yeniden dağıtılmasına katkıda bulunduğu yönünde kanıtlayıcı sonuçlara ulaşımlardır.

Kaufmann ve Bellver (2005), şeffaflığın daha iyi sosyo-ekonomik ve insani gelişme göstergeleri, daha yüksek rekabet gücü ve yolsuzlukların azaltılması ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Kaufman ve Bellver, 194 ülkeyi kapsayan ve 20'den fazla bağımsız kaynağa dayanan bir şeffaflık endeksi

oluşturmuştur. Şeffaflığı iki ana bileşene ayırırlar: (i) ekonomik ve kurumsal şeffaflık ve (ii) siyasi şeffaflık. Erişilebilir, ilgili ve doğru bilgiler aracılığıyla şeffaflığın artırılması gereklidir, ancak hesap verebilirlik için yeterli bir koşul değildir. Şeffaflık yolsuzluğun azaltılmasında önemli görünmektedir. İdari düzenlemelerle birlikte, kurumdaki şeffaflığın derecesi ve ülkedeki siyasi şeffaflığın derecesi yolsuzluğun önlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Siyasi şeffaflık durumunda, ilişki doğrusal olmadığı ve siyasi şeffaflığın, bir dereceye kadar siyasi rekabetin olduğu yerde güçlü olduğu, yani siyasi şeffaflık, ülkedeki kurumların anlamlı bir rol oynadığı belirli seviyelere ulaştıktan sonra etkili olduğu, hiçbir rekabet yoksa yolsuzluğun önlenmesinde siyasi şeffaflığın etkisi çok daha düşük olacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Hameed (2005), IMF'nin Standart ve Kodlarla Mücadele Raporlarına (ROSCs) dayanan mali şeffaflık endekslerini analiz etmiş ve diğer sosyo-ekonomik değişkenleri kontrol ettikten sonra daha şeffaf ülkelerin daha iyi kredi derecelendirmeleri, daha iyi mali disiplin ve daha az yolsuzluk yapma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Bir sonraki çalışmada, Hameed (2011), bütçe şeffaflığı endeksini (OBI) analiz etmiş ve daha şeffaf ülkelerin daha yüksek kredi notlarına sahip olma eğiliminde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Glennerster ve Shin (2008), ülkelerin daha şeffaf olmayı tercih ettiklerinde, ülkelerin borçlanma maliyetlerinde istatistiksel olarak önemli düşüşler yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Robinson (2006), bütçe şeffaflığını ve hükümet harcama önceliklerindeki yoksulluk odağını artırmak için tasarlanan bağımsız bütçe analizi ve savunuculuk girişimlerinin etkisini ve önemini incelemiştir. Brezilya, Hırvatistan, Hindistan, Meksika, Güney Afrika ve Uganda'da sivil toplum kuruluşları, araştırma kurumları ve toplumsal hareketleri içeren altı bütçe grubu kapsamında inceleme yapılmıştır. Bulgular, sivil toplum bütçe girişimlerinin bütçe kararlarının ve bütçe sürecinin şeffaflığındaki gelişmelere, artan bütçe bilinci ve bütçe okuryazarlığına katkıda bulunduğunu ve yasa koyucuların, medya ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe sürecine daha derin bir katılım sağladığını ortaya koymaktadır. Bütçe sürecinin yapısı harcama önceliklerinde önemli değişiklikler yapılmasını zorlaştırırken, bütçe grupları doğrudan bütçe tahsisi ve iyileştirilmiş uygulama üzerindeki olumlu etkilere katkıda bulunmakta ve böylece karar vericilerin hesap verebilirliklerini artırmaktadır. Yoksul ve dezavantajlı grupların yararlandığı bütçe paylarının artırılması ve kamu fonlarının daha iyi kullanılmasıyla, bütçe önceliklerinde ve daha fazla sosyal adalet hedefinde daha fazla eşitlik sağlayabilir. Bütçe gruplarının faaliyetleri hesap verebilirliği güçlendirerek, şeffaflığı artırarak ve katılımı derinleştirerek demokrasiyi güçlendireceği sonucuna ulaşılmıştır.

Arbatli ve Escolano (2012), 21 gelişmiş, 35 gelişmekte olan ülke üzerinde yaptıkları çalışmada, mali saydamlık düzeyi gelişmekte olan ülkelerin kredi notları üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde mali saydamlığın borçluluk düzeyi üzerinde azalış ve kredi notları üzerinde artış etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Carlitz (2013), çalışmasında bütçe şeffaflığını, son yıllarda, iyi yönetişimin bir direği olarak görülmeye başladığını ve bütçeyle ilişkili şeffaflık ve hesap verebilirlik girişimlerini gözden geçirmiştir. Dünyadaki bütçe süreçleri açısından daha fazla katılım ve incelemeye açılacak birçok başarılı örnek olduğu, ancak bütçe sürecinde şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmak ve başarılı bir girişim oluşturmak için tek bir çalışma ve göstergenin olmadığını vurgulamıştır. Bununla birlikte, çeşitli şekillerde başarılı olarak tanımlanan şeffaflık ve hesap verebilirlik girişimleri arasında tutarlı bir dizi faktör ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır.

CPDI "Centre for Peace and Development Initiatives (Barış ve Kalkınma Girişimleri Merkezi)" (2013), ülkelerde hükümetlerin siyasi, ekonomik ve hukuki açıdan önemlilik arz eden bütçelerin, ülkede yaşayan vatandaşlar açısından nasıl algılandığını ölçmek amacıyla Pakistan örnek seçilerek ampirik bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada, bütçede şeffaflık, hesap verebilirlik ve açıklık

ilkelerinin sağlanması ve o yörede yaşayan insanların bütçe algısının olumlu yönde etkilenmesi, ancak bütçeleme sürecinde katılımının sağlanmasıyla mümkün olacağı ifade edilmiştir.

Bilge ve Küçükaycan (2013), 16 Büyükşehir Belediyesi ve 16 İl Özel İdaresinde bulunan plan ve bütçe komisyon üyelerine anket uygulanarak, yerel yönetimlerin bütçelerinin saydamlık düzeyi incelemiştir. Bu sonuçlara göre, yerel yönetimlerde bütçeleme sürecinde saydamlık düzeyinin yeterli olduğu ancak kamuoyuyla bütçe ile ilgili bilgilerin paylaşılması konusunda problemler olduğu ifade edilmiştir.

Kayalıdere ve Özcan (2014); yolsuzluk, ekonomik özgürlük ve bütçe şeffaflığı arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, değişkenler arasında negatif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Araştırmanın sonuçları, saydamlık ve ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça yolsuzluğun azalacağını ortaya çıkarmıştır.

Yıldız ve Sarısoy (2015), mali saydamlık ve hesap verebilirlik göstergelerinin bütçe performansı üzerindeki etkisini 60 ülke için 2006-2012 yılları arası verilerini kullanarak panel veri analizi ile incelemiştir. Araştırma sonuçları; bütçe şeffaflığı, hesap verebilirlik ve yolsuzluk algı düzeyindeki pozitif gelişmelerin bütçe dengesi ve borç stoku üzerinde azalış etkisi sağladığını göstermiştir.

Avcı (2016), mali saydamlığın mali performans üzerindeki etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grupları içerisinde panel veri analizi yöntemi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgularda mali saydamlık ve mali performans ilişkisi her iki ülke grubu için de anlamlıdır. Ancak mali saydamlığın mali performans üzerindeki etkisi gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksek bulunmuştur.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kısıtları

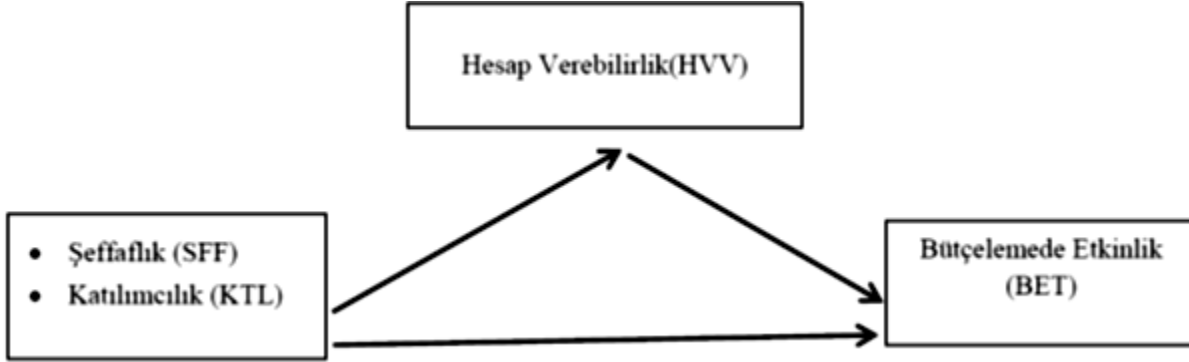
Bütçe, kamu kesiminin etkin bir şekilde çalışabilmesi için temel ilkeleri gerçekleştirebilecek etkin bir mali araç olarak görülmektedir. Bununla birlikte *devlet ekonomide elde ettiği vergi gelirleri ve yaptığı kamu harcamaları boyutuyla en önemli aktördür*. Dolayısıyla bir hükümetin ekonomik ve sosyal politika aracı olan bütçe, ülkedeki her bir vatandaşında yaşamlarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle günümüzde ülkelerin sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki yapıları açısından önemli olan bütçe ve bütçeleme sürecinin etkinliğini sağlayan faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Araştırmanın en büyük kısıtı sonuçların genellenebilir olması açısından; sadece bir fakülte de öğrenim gören öğrencilere yönelik olmasıdır. Araştırmanın daha fazla yükseköğretim kurumunda ve daha farklı eğitim alan lisans, ön lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki öğrencilere yönelik daha büyük bir örnekleme çalışılmaması da önemli bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine yöneltilen soruları doğru ve içten cevapladıkları kabul edilmiştir.

2.2. Model ve Hipotezler

Literatür taraması sonucunda, araştırmada kullanılacak değişkenler tespit edilerek, araştırmanın modeli oluşturulmuştur. Araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan model ve hipotezler aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Hipotez 1: Şeffaflık uygulamalarının yaygınlaşması bütçelemede etkinliği pozitif yönde etkiler.

Hipotez 2: Katılımcılık uygulamalarının yaygınlaşması bütçelemede etkinliği pozitif yönde etkiler.

Hipotez 3: Hesap verebilirlik uygulamalarının yaygınlaşması bütçelemede etkinliği pozitif yönde etkiler.

Hipotez 4: Bütçeleme sürecinde şeffaflık ve katılımcılık uygulamaları ile bütçelemede etkinlik arasındaki ilişkide hesap verebilirlik uygulamalarının aracılık rolü vardır.

2.3.Örnekleme Süreci

Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. 2016 Mart ayı itibarıyla DPÜ İİBF'de Maliye, İktisat, İşletme, Ekonometri, Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Ticaret ve Finansman bölümlerinde eğitim gören yaklaşık 10.000 öğrenci bulunmaktadır. Araştırma konusu alanla ilişkili eğitim alan bölümler İİBF bünyesindeki bölümler olması dolayısıyla bütçe algısının ölçülmesine yönelik yapılan çalışmada bu evren araştırmaya konu edilmiştir. Araştırma 2016 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Kütahya DPÜ İİBF öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamındaki sorularla ilgili ölçek geliştirmek için öncelikle 45 kişilik örneklem üzerinde anket uygulanmıştır. Uygulama sonucunda güvenilirlik testleri ve faktör analizi sonucu uygun olmayan sorular çıkarılarak anket sorularına son şekli verilmiştir. Nihai şekli verilen anket soruları Nisan ve Mayıs 2016 tarihleri arasında Kütahya DPÜ İİBF'de eğitime devam eden 500 öğrenciden oluşan örnekleme uygulanarak çalışma yapılmıştır. Dağıtılan 500 anketten 475 anket geriye dönmüş, 7 anket hatalı olması nedeniyle analiz dışı bırakılmış ve 468 anket üzerinden analiz yapılmıştır. Daha sonra istatistik programı SPSS AMOS 22 kullanılarak elde edilen veriler değerlendirilmiş ve yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Elde edilen veriler üzerinden analiz yapılarak, tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiş ve yapısal eşitlik modeli kullanılarak, araştırmanın hipotezleri test edilmiştir.

2.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ankete katılan öğrencilerle ilgili demografik özelliklere ilişkin sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise, bütçeleme sürecine ilişkin *katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik ve bütçelemede etkinlik* ölçeklerine ilişkin ifadeler 5' li Likert tipinde "(1) Kesinlikle Katılmıyorum", "(5) Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde düzenlenmiş yirmi beş soru bulunmaktadır. Bu soruların hazırlanmasında, CPDI (2013) tarafından yapılan anket çalışmasından uyarlanarak, Selen & Tarhan (2014) ve Bilge & Küçükaycan (2013)'m çalışmalarından yararlanılmıştır.

2.5.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada istatistik programı SPSS AMOS 22 kullanılarak elde edilen veriler değerlendirilmiş ve yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellerinde teoride var olan kavramsal model istatistiksel olarak elde edilen veriler yardımıyla test edilmeye çalışılır (Bayram, 2010, s. 48). Araştırmada Baron ve Kenny'nin (1986) aracılık rolünün oluşup oluşmadığına ilişkin öne sürdüğü araştırma yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Bu yöntemde göre; ilk aşama, bağımlı değişken bağımsız değişkenden etkilenir. İkinci aşama, aracı değişkeni bağımsız değişken etkiler. Son aşama ise aracı değişkenin modele dahil edilmesiyle bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenin etkileri azalır ve bağımlı değişken aracı değişkenden de etkilenir (Yıldız, 2015, s.169).

2.6.Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Testi

Kullanılan ölçeklerin geçerliliğini test etmek amacıyla SPSS AMOS 22 programıyla tüm ölçekler için tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeklerin geçerliliklerinin test etmek için oluşturulan ölçüm modellerinin uyum değerleri kabul edilebilir sınırlar içerisinde olmadığı için programın önerdiği modifikasyonlar yapılmıştır. Tablo 1'de modifikasyonlar sonucunda ölçekte yapılan değişiklikler, Tablo 2'de de ölçüm modellerinin uyum değerleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1: Ölçekte Yapılan Değişiklikler

Ölçekler	İfade Sayısı	Çıkarılan İfade Sayısı	Yapılan Doğrulayıcı Faktör Analiz Türü
Şeffaflık Ölçeği (SFF) (S8 ve S9; S6 ve S7 ifadelerinin hata terimleri arasında kovaryans bağıntısı yapıldı.)	6	--	Birinci düzey çok faktörlü
Katılımcılık Ölçeği (KTL) (S18 ve S19; S21 ve S22; S20 ve S25 ifadelerinin hata terimleri arasında kovaryans bağıntısı yapıldı.)	8	--	
Hesap Verebilirlik Ölçeği (HVV) (S4 ve S5 ifadelerinin hata terimleri arasında kovaryans bağıntısı yapıldı.)	5	--	Tek faktörlü
Bütçelemde Etkinlik Ölçeği (BET) (S1 ifadesi çıkarıldı, S2 ve S3 ifadelerinin hata terimleri arasında kovaryans bağıntısı yapıldı)	5	1	Tek faktörlü

Yukarıda Tablo'1 de görüldüğü gibi toplamda 1 (bir) ifade ölçekten çıkartılmıştır.

Tablo 2: Ölçeklerin Uyum Değerleri

	X ²	df	X ² /df	GFI	CFI	RMSEA
Şeffaflık (SFF)	14,941	8	1,868	,990	,992	,043
Katılımcılık (KTL)	64,271	17	3,781	,965	,960	,077
Hesap Verebilirlik Ölçeği (HVV)	,839	4	,210	,999	1,000	,000
Bütçelemde Etkinlik Ölçeği (BET)	9,484	4	2,371	,992	,987	,054
İyi Uyum Değerleri			≤3	≥0,90	≥0,97	≤0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri			≤4-5	0,89-0,85	≥0,95	0,06-0,08

p>.05, X²=Chi-Square (Ki-Kare); df=Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI=Goodness Of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) (Meydan ve Şeşen, 2011:37).

Tablo 2'deki sonuçlar değerlerin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğunu göstermektedir ve bu sonuçlara göre ölçeklerin tek faktörlü yapıları doğrulanmıştır.

3.Bulgular

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya konu olan örneklemin demografik özellikleri, yapısal eşitlik modelinin analiz sonuçları ve aracılık etkisi sonuçları hakkında bilgi verilmiştir.

3.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamındaki yükseköğrenim öğrencilerine ilişkin demografik özellikler Tablo3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikleri

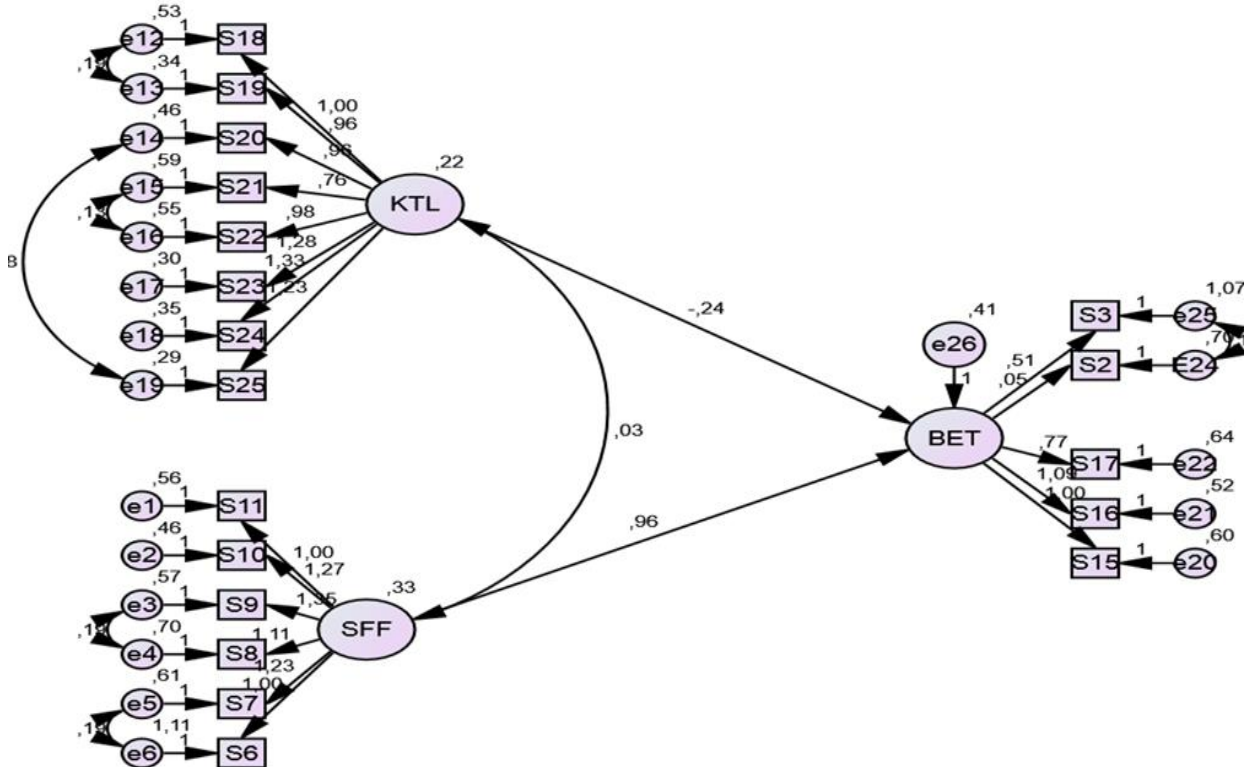
Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Bölüm	Sayı	Yüzde
Erkek	152	32,5	Maliye	166	35,5
Kadın	316	67,5	İşletme	68	14,5
Toplam	468	100	İktisat	84	17,9
Yaş	Sayı	Yüzde	Kamu Yönetimi	80	17,1
25 ve Altı	454	97	Siyaset Bilimi ve Ul.İlş.	41	8,8
26-35	13	2,8	Ekonometri	18	3,8
36 ve Üstü	1	0,2	Ulusl. Tic. Ve Finansman	11	2,4
Toplam	468	100	Toplam	468	100

Tablo 3’deki sonuçlara göre; araştırmaya katılan öğrencilerin %67,5’i bayan, %32,5’i ise erkeklerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin yaşı %97’si 25 ve altı yaş gurubundan oluşmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin %35,5’i maliye, %14,5’i işletme, %17,9’u iktisat, %17,1’i kamu yönetimi, %8,8’i siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, %3,8’i ekonometri ve %2,4’ü ise uluslararası ticaret ve finansman bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır.

3.2.Yapısal Eşitlik Modeli

Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla oluşturulan yapısal eşitlik modeli Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2: Yapısal Eşitlik Modeli

Yukarıdaki şekilde görülen modelin uyum değerleri Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablodaki değerler, oluşturulan modelin uyum değerlerinin kabul edilebilir uyum değerleri sınırları içerisinde olduğunu ve oluşturulan modelin yapısal olarak uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: *Yapısal Eşitlik Modeli Uyum Değerleri*

	X ²	df	X ² /df	GFI	CFI	RMSEA
Uyum Değerleri	335,988	144	2,333	,930	,929	,053
İyi Uyum Değerleri			≤3	≥0,90	≥0,97	≤0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri			≤4-5	0,89-0,85	≥0,95	0,06-0,08

p>.05, X² =Chi-Square (Ki-Kare); df=Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI=Goodness Of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü)(Meydan ve Şeşen, 2011:37).

Tablo 5'te oluşturulan modele göre, standart hata, R², p ve standardize edilmiş β katsayıları değerleri gösterilmiştir.

Tablo 5: *Yapısal Eşitlik Modeli Katsayıları*

Değişkenler	Standardize β	Standart Hata	p	R ²
Şeffaflık – Bütçelemde Etkinlik	,653	,100	***	,425
Katılımcılık – Bütçelemde Etkinlik	-,131	,092	,011	

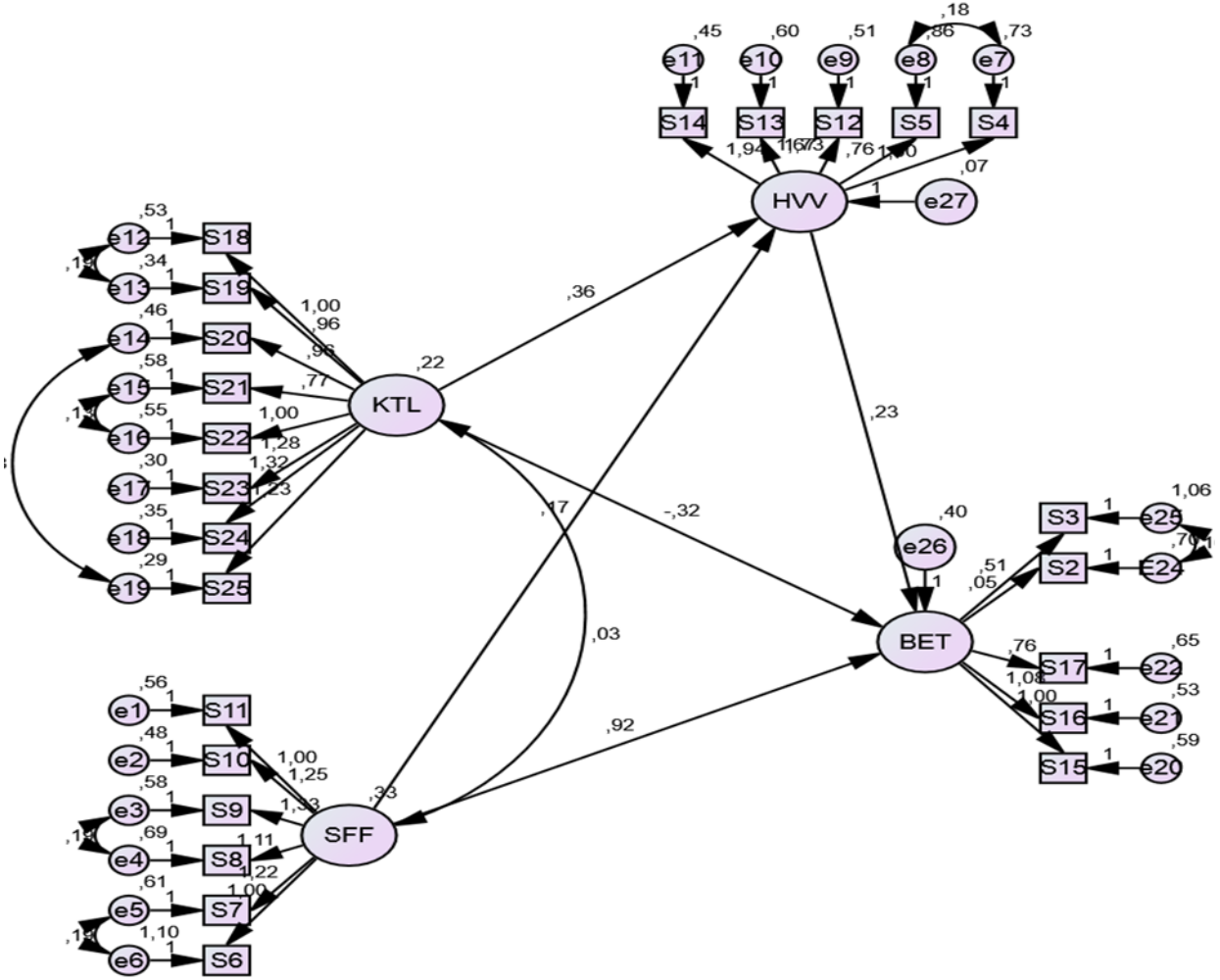
Elde edilen değerler incelendiğinde şeffaflığın bütçelemde etkinliği (β=0,65; p<0,05), diğer taraftan katılımcılığın bütçelemde etkinliği (β=-0,13; p<0,05) etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlara göre, araştırmada 1 numaralı hipotez desteklenmiş, ancak 2 numaralı hipotez desteklenmemiştir.

Modele ait elde edilen Squared Multiple Correlations (R²) değeri incelendiğinde de, bütçelemde etkinliğin %43'ünün şeffaflık ve katılımcılık uygulamalarıyla açıklandığı görülmektedir.

3.4. Aracılık Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Testi

Şeffaflık ve katılımcılık faktörleri ile bütçelemde etkinlik arasındaki ilişkide hesap verebilirliğin aracılık rolü, Baron ve Kenny'nin (1986) aracılık rolünün oluşup oluşmadığına ilişkin öne sürdüğü araştırma yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Bu yöntem göre; ilk aşama olan bağımlı değişkenin bağımsız değişkenden etkilendiği ortaya çıkartılmıştır (Şekil 2). Aşağıda gösterilen Şekil 3'de ise Baron ve Kenny'nin (1986) öne sürdüğü ve araştırmanın yöntemi başlığı altında belirtilmiş ikinci ve üçüncü aşamanın araştırılması için oluşturulan yapısal eşitlik modeli gösterilmiştir.

Şekil 3: Aracılık Etkisi İçin Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli

Yukarıdaki şekilde görülen modelin uyum değerleri Tablo 6'da gösterilmiştir. Tablodaki değerler, oluşturulan modelin uyum değerlerinin kabul edilebilir uyum değerleri sınırları içerisinde olduğunu ve oluşturulan modelin yapısal olarak uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: *Aracılık Etkisini Ölçmek İçin Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli Uyum Değerleri*

	X²	df	X²/df	GFI	CFI	RMSEA
Uyum Değerleri	169,257	49	3,454	0,93	0,97	0,078
İyi Uyum Değerleri*			≤3	≥0,90	≥0,97	≤0,05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri*			≤4-5	0,89-0,85	≥0,95	0,06-0,08

p>.05, X²=Chi-Square (Ki-Kare); df=Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI=Goodness Of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI=Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA=Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) (Meydan ve Şeşen, 2011:37).

Tablo 7’de, oluşturulan modele göre değişkenler arasındaki standart hata, R², p ve standardize edilmiş β katsayıları değerleri gösterilmiştir.

Tablo 7: *Aracılık Etkisini Ölçmek İçin Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeli Katsayıları*

Değişkenler	Standardize β	Standart Hata	p	R²
Şeffaflık – Hesap verebilirlik	,293	,041	***	,372
Katılımcılık – Hesap verebilirlik	,505	,069	***	
Şeffaflık – Bütçelemeye Etkinlik	,628	,104	***	,433
Katılımcılık – Bütçelemeye Etkinlik	-,177	,121	,008	
Hesap verebilirlik– Bütçelemeye Etkinlik	,091	,195	,239	

Elde edilen değerler incelendiğinde bütçeleme sürecindeki şeffaflık ($\beta=0,293$; $p<0,05$) ve katılımcılık ($\beta=0,505$; $p<0,05$) uygulamalarının hesap verebilirlik uygulamalarını etkilediği görülmektedir. Bu durumda Baron ve Kenny’nin (1986) aracı değişkeni bağımsız değişken etkiler olarak ifade edilen ikinci aşamada sağlandığından aracılık etkisinin tespiti için üçüncü aşama test edilebilir.

Modele aracı değişken dahil edildiğinde aracı değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkide $p>0,05$ ($p=0,239$) olduğundan hesap verebilirlik uygulamaları ile bütçelemeye etkinlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Bu sonuca göre araştırmanın üçüncü hipotezi desteklenmemiştir. Elde edilen sonuçlara göre Baron ve Kenny’nin (1986) üçüncü aşaması sağlanmadığından aracılık etkisinden söz edilemez ve bu durumda araştırmanın dördüncü hipotezi de desteklenmemiştir.

Modele ait elde edilen Squared Multiple Correlations (R²) değeri incelendiğinde, hesap verebilirliğin %37’sinin şeffaflık ve katılımcılık faktörleriyle, bütçelemeye etkinliğin %43’ünün şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik faktörleriyle açıklandığı görülmektedir.

Tablo 8: *Hipotez Sonuçları*

Hipotez	Kabul/Red
1 Numaralı Hipotez	Desteklendi
2 Numaralı Hipotez	Desteklenmedi
3 Numaralı Hipotez	Desteklenmedi
4 Numaralı Hipotez	Desteklenmedi

4. Sonuç

Son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle birlikte devlet-birey ilişkisi değişikliğe uğramış, toplumda yaşayan bireyler, siyasi alanda seçimlere katılıp oy vermenin ötesinde, kamu hizmetlerinin tür ve miktarlarının belirlenmesi gibi karar verme süreçlerine katılma eğilimine girmişlerdir. Devlet de, toplumda yaşayan bireylerin istek ve arzularına göre kamu hizmetlerini, ekonomik, verimli, şeffaf, hesap verebilir ve etkin bir şekilde yerine getirip sunan bir yapıda karşımıza çıkmaktadır.

Devletler, bütçeleme süreçlerini yönetirken, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık ilkelerine önem vermeleri gerekmektedir. Buradan yola çıkarak çalışmamızda, kamu kesimi bütçeleme sürecinde etkinliği sağlayan faktörleri belirlemek amacıyla, Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde okuyan 500 öğrenciye anket uygulanmış ve 468 anket üzerinden analiz yapılmıştır. Daha sonra istatistik programı SPSS AMOS 22 ile yapısal eşitlik modeli kullanılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Bütçeleme sürecinde etkinliği sağlayan faktörlerin incelendiği yapısal eşitlik modeli sonuçlarına göre; elde edilen sonuçlar incelendiğinde bütçelemede sürecinde, şeffaflığın bütçelemede etkinliği ($\beta=0,65$; $p<0,05$), diğer taraftan katılımcılığın bütçelemede etkinliği ($\beta=-0,13$; $p<0,05$) etkilediği görülmüştür. Daha genel bir ifadeyle, bütçelemede etkinlik sürecinde, şeffaflık uygulamalarının pozitif, katılımcılık uygulamalarının ise negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguya göre, araştırmanın 1 numaralı hipotez desteklenmiş, ancak 2 numaralı hipotez ise desteklenmemiştir. Ayrıca modele ait elde edilen Squared Multiple Correlations (R^2) değeri incelendiğinde, bütçelemede etkinliğin %43'ünün şeffaflık ve katılımcılık uygulamaları ile açıklandığı görülmüştür.

Bütçeleme sürecinde şeffaflık ve katılımcılık uygulamaları ile bütçelemede etkinlik arasındaki ilişkide hesap verebilirlik uygulamalarının aracılık rolünün incelendiği yapısal eşitlik modeli sonuçlarına göre; ulaşılan sonuçlar değerlendirildiğinde, bütçeleme sürecinde, şeffaflık ($\beta=0,293$; $p<0,05$) ve katılımcılık ($\beta=0,505$; $p<0,05$) uygulamalarının hesap verebilirlik uygulamalarını etkilediği görülmüştür. Daha genel bir ifadeyle, şeffaflık ve katılımcılık uygulamalarının hesap verebilirlik uygulamaları üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Modele aracı değişken dahil edildiğinde aracı değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkide $p>0,05$ ($p=0,239$) olduğundan; hesap verebilirlik uygulamalarının bütçelemede etkinlik üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre araştırmanın üçüncü hipotezi desteklenmemiştir. Dolayısıyla bütçeleme sürecinde, şeffaflık ve katılımcılık uygulamaları ile bütçelemede etkinlik arasındaki ilişkide hesap verebilirlik uygulamalarının aracılık rolünün olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda araştırmanın dördüncü hipotezi de desteklenmemiştir. Ayrıca modele ait elde edilen Squared Multiple Correlations (R^2) değeri incelendiğinde de, hesap verebilirliğin %37'sinin şeffaflık ve katılımcılık faktörleriyle, bütçelemede etkinliğin %43'ünün şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik faktörleriyle açıklandığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre, kamu kaynaklarının kullanımında ekonomik, verimli ve etkili sonuçlara ulaşmada bütçeleme sürecindeki şeffaflık ilkesi ön plana çıkmaktadır. Kamu kesiminde politika yapıcılar (Hükümet) ve uygulayıcılar (Bürokrasi) bütçeleme süreçlerinde iyi yönetişimi geliştirmek, kamu kaynaklarının belirlenen amaçlar doğrultusunda ekonomik, etkili ve verimli kullanımını gerçekleştirmek için şeffaflık ilkesine yönelik uygulamalara önem vermeli ve şeffaflığı artırıcı politikaların önemini göz ardı etmemelidirler.

Kaynakça

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E., (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (7.Baskı). Adapazarı: Sakarya Yayıncılık.

- Arbatli, E. & Escolano, J., (2012). Fiscal transparency, fiscal performance and credit ratings, *IMF Working Paper*, WP/12/156, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12156.pdf>, Erişim Tarihi: 03.03.2015.
- Avcı, M., (2016). *Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mali saydamlık ve mali performans ilişkisi*, Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi, 12-14 Ekim 2016, Bildiriler Kitabı, 513-520.
- Bayram, N., (2010). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş AMOS uygulamaları*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bilge, S. & Küçükaycan, D., (2013). Yerel yönetimlerde bütçe saydamlığı: Büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir il özel idareleri üzerine bir araştırma, *Maliye Dergisi*, 165, 54-79.
- Carlitz, R., (2013). Improving transparency and accountability in the budget process: An assessment of recent initiatives, Cilt 31, Sayı 1, Temmuz 2013, 49-67, *Development Policy Review*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/dpr.12019>, Erişim Tarihi: 20.02.2017.
- CPDI Centre For Peace and Development Initiatives, (2013). *People's perception of budget*, <http://www.cpdi-pakistan.org/publication/view/peoples-perception-of-budget-a-struggle-for-participatory-budgeting.pdf>, Erişim tarihi: 10.02.2016.
- Eryılmaz, B. & Biricikoğlu, H., (2011). Kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve etik, *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 19-45.
- Glennerster, R. & Shin, Y., (2008). Does transparency pay?, *IMF Staff Papers*, 55 (1): 183-209.
- Hameed, F., (2005). Fiscal transparency and economic outcomes, *IMF Working Paper* 05/225, Washington DC: International Monetary Fund.
- Hameed, F., (2011). Budget transparency and financial markets, *International Budget Partnership*, Washington DC(1).
- Kaufmann, D. & Bellver, A., (2005). Transparenting transparency: Initial empirics and policy applications, *World Bank Institute Working Paper*, Washington DC: World Bank.
- Kayalidere, G. & Özcan, P.M., (2014). Bütçe saydamlığı ve ekonomik özgürlüğün yolsuzluk üzerindeki etkisi, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(2), 219-234.
- Kopits, M. G. & Craig, M. J., (1998). *Transparency in government operations*, International monetary fund (No.158).
- Meydan, C.H. & Şeşen, H., (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özen, A., Yaşa, A. A., & Demirhan, H., (2016). Katılımcı bütçeleme anlayışı çerçevesinde İzmir büyükşehir belediyesinin 2015-2019 stratejik planının değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz-2016, Cilt:15, Sayı:59, 1296-1310.
- Polat, N., (2006). Saydamlık, hesap verme sorumluluğu ve denetim, *Kamu mali yönetiminde stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme*, (Ed.: C. C. Aktan), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Robinson, M. (2006), Budget analysis and policy advocacy: The role of non-governmental public action, *IDS Working Paper* 279, Brighton: Institute of Development Studies.
- Sakınç, S. & Bursalıoğlu S. A., (2014). Bütçelemede demokratik bir değişim: Katılımcı bütçeleme, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, May 2014, 4(1), 1-10.

Schneider, A. & Goldfrank, B., (2002). Budgets and ballots in Brazil: Participatory budgeting from the city to the state, *IDS Working Paper 149*, Brighton: Institute Of Development Studies.

Selen, U.& Tarhan, B., (2014). *Türkiye’de bütçe hakkı algısı*, Uşak.

Yıldız, E., (2015). Ağızdan ağıza iletişimin tüketici temelli marka değeri boyutlarına etkileri: Marka imajının aracılık rolü, *Business and Economics Research Journal*, Cilt 6, Sayı 3, 163-181.

Yıldız, F. & Sarısoy, S., (2015). *Mali saydamlık ve hesap verebilirliğin bütçe performansı üzerindeki etkisi: Ampirik bir analiz*, 1st International Congress On Economics And Business (Iceb'15), Gostivar / Macedonia, Bildiriler Kitabı, 125-138.

Yıldız, F., Sağdıç, E. S. & Tuncer, G., (2017). Budgetary transparency, e-government and corruption: New evidence from panel data approach, *Ecoforum*, Cilt 6, Sayı 1 (10), 1-7.

EK 1: Anket Formu

Aşağıda yer alan anket tamamen bilimsel amaçlı olup, “**Katılımcı Bütçeleme Perspektifinden Yükseköğretim Öğrencilerinin Bütçe Algısı Araştırması**” isimli **DPÜ Bilimsel Araştırma Projeleri (Proje No: 2016-29)** kapsamındaki bir araştırma amacıyla yapılmaktadır.

Yrd.Doç.Dr. Fazlı YILDIZ (**Proje Yürütücüsü**)
Araş.Gör.Fatma ALKAN (**Araştırmacı**)

1-17. sorular için :						
1: KESİNLİKLE KATILMIYORUM 2: KATILMIYORUM 3: KARARSIZIM						
4: KATILYORUM 5: KESİNLİKLE KATILYORUM						
1	Bütçe, devletin genel olarak mali görünümünü yansıtan bir Kanundur.	1	2	3	4	5
2	Kamu harcamaları ödenilen vergilerle finanse edilmektedir.	1	2	3	4	5
3	Bütçede kamu harcamaları toplumsal ihtiyaçlara göre planlanmaktadır.	1	2	3	4	5
4	Bireylerin kamu hizmetleri ile ilgili tercihlerinin bütçeleme sürecine yansıtılabilmesi önemlidir.	1	2	3	4	5
5	Kamu kurumlarının bütçe uygulamaları bireylerin yaşam standartlarını etkiler.	1	2	3	4	5
6	Kamu kurumları tarafından bütçe süreçleri şeffaf yönetilmektedir.	1	2	3	4	5
7	Ülkemizde son yıllarda yapılan yasal düzenlemeler bütçe uygulamalarında şeffaflığın gelişmesine katkı sağlamıştır.	1	2	3	4	5
8	Kamu kurumlarının bütçesine ilişkin mevzuat, bilgiler, veriler, anlaşılır ve kolay erişilebilirdir.	1	2	3	4	5
9	Kamu kurumlarının bütçe uygulama sonuçları hakkında yapılan bilgilendirmeler açık ve anlaşılardır.	1	2	3	4	5
10	Kamu kurumlarının yayımladığı faaliyet raporları bütçe kullanımlarını doğru şekilde aktarır.	1	2	3	4	5
11	Bilgi edinme kapsamındaki uygulamalar kamu kaynaklarının hangi amaçla kullanıldığının sorgulanmasına imkan sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
12	Bütçeleme sürecinde saydamlığın artırılması kamu otoritelerinin hesap verebilirliğini artırır.	1	2	3	4	5
13	Bireylerin sivil toplum örgütleri aracılığıyla bütçeleme süreçlerine katılmaları hesap verebilirliği artırır.	1	2	3	4	5
14	Kamu gelir ve harcamalarıyla ilgili bilgilere kolayca ulaşılabilmesi bütçe uygulamalarına ilişkin hesap verebilirliği artırır.	1	2	3	4	5
15.	Kamu harcamaları toplumun tercihlerine uygun olarak yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
16.	Toplumun tercihlerine uygun bir vergileme yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
17.	Ülkemizde katılımcı bütçeleme etkin olarak kullanılmaktadır.	1	2	3	4	5

18- 25. sorular için :						
1: HİÇ ÖNEMİ YOK 2: ÖNEMSİZ 3: KARARSIZIM 4: ÖNEMLİ 5: ÇOK ÖNEMLİ						
<u>Bireylerin bütçeleme sürecine ilişkin bilgi düzeylerini arttırmak için;</u>						
18	Bireyler için bilgilendirici nitelikte düzenli toplantılar yapılması gerekir.	1	2	3	4	5
19	Elektronik ortamlarda (internet vb.) bilgilendirici çalışmaların yapılması gerekir.	1	2	3	4	5
<u>Bireylerin bütçeleme sürecine daha fazla katkı sağlamaları için;</u>						
20	Bütçeleme süreçlerine bireylerin katılımının artırılması gerekir.	1	2	3	4	5
21	Bireylerin gereksiz harcama alanlarını belirleyebilmeleri gerekir.	1	2	3	4	5
22	Bireylerin siyasal haklarını özgürce kullanabilme olanaklarının artırılması gerekir.	1	2	3	4	5
<u>Bütçe süreçlerindeki şeffaflığı arttırmak için;</u>						
23	Kamu kurumlarının web sitelerinde kurumların bütçelerine ayrıntılı olarak yer verilmesi gerekir.	1	2	3	4	5
24	Bireylerin bütçe belgelerine daha kolay erişimine izin verilmesi gerekir.	1	2	3	4	5
25	Bütçe uygulama sonuçlarına ilişkin denetim raporlarının kamuoyuna açıklanması gerekir.	1	2	3	4	5